

REKREATIONS GEOGRAFIYANING RIVOJLANISH OMILLARI. REKREANTLARNI HISOBGA OLISH METODLARI.

Turg'unboyeva Mubina Umiddinjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti 2- bosqich talabasi

Andijon shahri Do`stlik ko`chasi 2-uy

mubinaturg'unboyeva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada rekreatsion geografiyaning shakllanishi, rivojlanish qonuniyatlari hamda unga ta'sir etuvchi tabiiy-geografik, iqtisodiy va ijtimoiy omillar tizimli tahlil qilingan. Shuningdek, turistik-rekreatsion hududlarni samarali boshqarishda muhim hisoblangan rekreantlar (dam oluvchilar) oqimini aniqlash va ularni hisobga olishning zamonaviy metodlari yoritilgan. Maqola yakunida rekreatsion resurslardan barqaror foydalanish va hududlarning antropogen yuklamasini optimallashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: rekreatsion geografiya, rekreatsion omillar, rekreantlar, hisobga olish metodlari, turizm salohiyati, antropogen yuklama, monitoring.

FACTORS OF DEVELOPMENT OF RECREATIONAL GEOGRAPHY. METHODS OF CALCULATING RECREATIONISTS.

Turgunboyeva Mubina Umiddinjon qizi,

2nd year student of Andijan State Pedagogical Institute,

2nd floor, Do`stlik Street, Andijan city

mubinaturg'unboyeva@gmail.com

Abstract. This article provides a systematic analysis of the formation and development patterns of recreational geography, as well as the physical-geographic, economic, and social factors influencing it. It also highlights modern methods for identifying and counting recreant (tourist) flows, which are crucial for the effective management of tourist-recreational areas. The article concludes with practical recommendations for the sustainable use of recreational resources and optimizing the anthropogenic load on territories.

Keywords: recreational geography, recreational factors, recreants, counting methods, tourism potential, anthropogenic load, monitoring.

Kirish: Bugungi globallashuv va urbanizatsiya davrida aholining dam olishga, jismoniy va ruhiy quvvatini tiklashga bo'lgan ehtiyoji keskin ortib bormoqda. Bu esa geografiya fanining nisbatan yosh va jadal rivojlanayotgan tarmog'i — rekreatsion geografiyaning ahamiyatini kuchaytiradi. Rekreatsion geografiya hududlarning dam olish va turizm salohiyatini, ulardan oqilona foydalanish qonuniyatlarini o'rganadi. Ushbu sohaning muvaffaqiyati rekreatsion resurslarni to'g'ri baholash hamda hududga kelayotgan rekreantlar (dam oluvchilar) oqimini aniq hisobga olishga bevosita bog'liqdir.

Rekreatsion geografiyaning rivojlanish omillari: Rekreatsion geografiyaning shakllanishi va hududiy tashkil etilishi bir qator o'zaro bog'liq omillar ta'sirida belgilangan. Ularni shartli ravishda quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

1. Tabiiy-geografik omillar: Bu guruhga iqlim sharoitlari, relyef shakllari, gidrografik tarmoqlar (daryo, ko'l, dengizlar), o'simlik va hayvonot dunyosi hamda shifobaxsh tabiiy resurslar (mineral suvlar, balchiqlar) kiradi. Masalan, tog'li hududlar tog' turizmi va chang'i sporti uchun, dengiz sohillari esa plyaj rekreatsiyasi uchun asos bo'ladi.

2. Iqtisodiy-geografik omillar: Hududning transport logistikasi (yo'llar sifati, transport qatnovi), umumiy infratuzilma (mehmonxonalar, dam olish maskanlari, umumiy ovqatlanish joylari) va xizmat ko'rsatish sifati ushbu guruhni tashkil etadi. Infratuzilmasi rivojlanmagan joyda tabiiy salohiyat yuqori bo'lsa ham, rekreatsiya rivojlanmaydi.

3. Ijtimoiy-demografik omillar: Aholining turmush darajasi, daromadlari, bo'sh vaqtning mavjudligi, urbanizatsiya darajasi (shahar aholisining ko'payishi tabiatchilikka bo'lgan ehtiyojni oshiradi) hamda aholining yosh va jinsiy tarkibi rekreatsion oqim xarakterini belgilaydi.

Ekologik omillar: Hududning ekologik tozaligi, havo va suvning ifloslanmaganlik darajasi dam oluvchilar xavfsizligi va salomatligi uchun birlamchi omil hisoblanadi.

Siyosiy va huquqiy omillar: Davlat tomonidan turizm sohasiga berilayotgan e'tibor, vizasiz rejimlar, subsidiyalar va xavfsizlik kafolatlari rekreatsion zonalarining xalqaro miqyosda jozibadorligini oshiradi.

Rekreantlarni hisobga olish metodlari: Turistik-rekreatsion maskanlarni rejalashtirish, iqtisodiy foydani hisoblash va eng muhimi — hududning antropogen (ekologik) yuklamasini nazorat qilish uchun rekreantlarni aniq hisobga olish talab etiladi. Bugungi kunda amaliyotda quyidagi metodlar majmuasidan foydalaniladi:

An'anaviy (statistika va sotsiologik) metodlar:

Statistik hisobotlar: Mehmonxonalar, sanatoriylar va dam olish uylarining rasmiy ro'yxatga olish ma'lumotlari.

Anketa va so'rovnomalar: Dam oluvchilar o'rtasida o'tkazilgan ekspeditsion so'rovlar orqali ularning kelish maqsadi, muddati va xarajatlarini aniqlash.

Vizual kuzatish va mexanik hisoblash: Ma'lum bir nuqtadan o'tayotgan odamlarni bevosita sanash (asosan kichik park va xiyobonlarda qo'llaniladi).

Zamonaviy va innovatsion (raqamli) metodlar:

Mobil operatorlar ma'lumotlari (Big Data): Mobil aloqa kompaniyalarining geolokatsiya ma'lumotlari (biling tizimi) yordamida hududda qancha odam borligini va ularning qayerdan kelganini yuqori aniqlikda aniqlash mumkin.

GPS va Geoteglar: Ijtimoiy tarmoqlardagi (Instagram, Facebook) geoteglar va sayohatchilarning GPS-trekerlari ma'lumotlarini tahlil qilish orqali oqim xaritasi tuziladi.

Pikselli datchiklar va foto/video datchiklar: Ekoturistik yo‘laklar va milliy bog‘lar kirish qismiga o‘rnatilgan avtomatlashtirilgan datchiklar (laser counters) har bir o‘tgan rekreantni hisoblab boradi.

XULOSA

Rekreatsion geografiya faqatgina resurslarni o‘rganuvchi fan emas, balki ulardan oqilona foydalanishni boshqaruvchi muhim vositadir. Rekreatsion hududlarning barqaror rivojlanishi uchun tabiiy va ijtimoiy omillarning mutanosibligini ta’minlash zarur.

Rekreantlarni hisobga olishda an’anaviy metodlardan bosqichma-bosqich raqamli va innovatsion (Big Data, datchiklar) metodlarga o‘tish lozim. Bu ekologik yuklamani aniq bashorat qilishga, tabiatga zarar yetkazmagan holda turizmdan maksimal iqtisodiy samoradorlikka erishishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ayranci A.E. & Ayranci E. (2015). A Research on Job Satisfaction Factors of Private Entrepreneurs: The Case of Beylikduzu Organized Industrial Zone. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 268 – 277.
2. Celik, A. & Akgemici, T. (2007). *Girisimcilik kùltürü ve Kobi’ler* [The culture of entrepreneurship and SMEs]. Ankara: Gazi Publications.
3. Рамазонов О., Юсупбеков О. “Тупроқшунослик ва деҳқончилик”, Дарслик. Т: Шарқ, 2003 й. - 270 б.
4. Ramazonov O., Yusupbekov O. “Tuproqshunoslik va dehqonchilik”, Darslik. T: Sharq, 2005 й. - 270 b.
5. Zokirov Sh.S. “Landshaftshunoslik asoslari”, O`quv qo`llanma. T.: Universitet, 2010 y. - 138 b.